

סימן י"ד

'לשמה' בגט - הכרעה במחלוקת רבה ורבא (ה ע"ב)**א. שיטה אחת לשמה**

גרסינן בפ"ק דגיטין (ה ע"ב-ו ע"א):

בר הדיא בעי לאתויי גיטא, אתא לקמיה דרבי אחי דהוה ממונה אגיטי, אמר ליה: "צריך אתה לעמוד על כל אות ואות"... רבה בר בר חנה אייתי גיטא, פלגא איכתב קמיה ופלגא לא איכתב קמיה, אתא לקמיה דרבי אלעזר, אמר ליה: אפילו לא כתב בו אלא שיטה אחת לשמה, שוב אינו צריך. רב אשי אמר: אפילו קן קולמוסא וקן מגילתא.

נחלקו אמוראים כמה מתוך הגט צריך השליח המביאו לראות שנכתב 'לשמה': לדעת רבי אחי – כולו, לדעת רבי אלעזר – אפי' שיטה אחת, ולדעת רב אשי – אפילו 'קן קולמוסא וקן מגילתא'.

בביאור דעת ר"א, נחלקו רבותינו הראשונים. רש"י כאן אינו מפרש מהי "שיטה אחת", אך לקמן בריש פ"ב (טו ע"א) הובאה ג"כ מימרת ר"א, ושם פירש: "שיטה אחת – שיטה ראשונה שבה שם האיש והאשה והזמן". ולכאורה הכוונה לתורף שבגט, וכך הבין הרש"ש (שם), וכ"כ הריטב"א, המאירי, הרמב"ן והר"ן. גם הרשב"א (ו ע"א, ד"ה "ואיכא") כתב שזהו הפירוש ברש"י.

והקשה הרש"ש שהרי מקום האיש והאשה והזמן הוא רוב רובו של הגט, וכל שכן לפי הסוברים שגם המשפט "הרי את מותרת לכל אדם" הוא חלק מהגט, שלא יתכן לומר שכל אלו ייכנסו בשורה אחת בגט. וצריך לומר שרש"י פירש ש'שיטה ראשונה' לאו דוקא, אלא הכוונה לענין הראשון שבגט, שהוא הזמן ושם האיש והאשה. וכי"ב כתב המאירי.

ולפי זה, המחלוקת בין רבי אחי לר"א היא האם צריך השליח לראות את כל הגט נכתב לשמה, כולל הטופס, או שמספיק רק התורף, שהוא החלק העיקרי שבגט.

אך בתוספות כאן (ד"ה "אפילו") כתבו, שמספיקה שיטה ראשונה לשמה לדעת ר"א, כיון ש"מסתמא סיימו לשמה". ונראה שהם פירשו שא"צ לראות את כל התורף נכתב

לשמה, אלא מספיקה שורה ראשונה אפי' שאין בה את כל התורף, כיון שסומכים על כך שמסתמא גם סיים הסופר את הכתיבה לשמה, ולא שינה כוונתו באמצע הכתיבה. וכן מבואר בתוס' רא"ש.

ולפי שיטה זו, המחלוקת בין רבי אחי לר"א קיצונית יותר, היינו שלרבי אחי צריך לראות כל אות ואות מהגט נכתבת לשמה, ולר"א מספיקה אפילו ראית שורה ראשונה בלבד, אע"פ שאין כאן אפילו תורף. ונראה שנחלקו אמוראים אלו האם מספיק "אנן סהדי" לענין לשמה, או שצריך עדות מפורשת.

יוצא א"כ שנחלקו רש"י ותוס' בביאור הביטוי 'שיטה אחת', וממחלוקתם עולה שנקודת המחלוקת בין האמוראים שונה.

ובביאור הגר"א (אה"ע סי' קמב ס"ק ג) משמע, שאכן נחלקו בזה רש"י ותוס', האם צריך לראות את כל התורף, או שמספיקה השורה הראשונה (אמנם ב"בית שמואל" (שם ס"ק כח) משמע, שלדעתו אין מחלוקת כלל בין רש"י לתוס', וגם התוס' מודים שצריך השליח לראות את כתיבת כל התורף לשמה, אך מדברי הרשב"א הנ"ל וכן מראשונים נוספים משמע כפי שביארנו).

ובפשטות נראה, שרש"י ושאר הראשונים נמנעו מלפרש כשיטת תוס', והעדיפו להידחק ולפרש ש'שיטה אחת' היא כל התורף, כיון שלא הסכימו עם עצם הסברא שכתבו התוס' ש'מסתמא סיימו לשמה".

ב. קן קולמוסא וקן מגילתא

גם בביאור שיטת רב אשי, שאמר "אפילו קן קולמוסא וקן מגילתא", נאמרו שני פירושים, שאת שניהם הביא כבר רש"י:

תיקון הקולמוס והקלף שמע כשתיקנוהו לשמה כשחותכין אותו ומחליקין אותו. ולי נראה, קן קולמוסא - קול הקולמוס כשהוא כותב, וקול היריעה, שהוא נשמע כמי שאומר 'קן קן'. ואית דגרסי קל קולמוסא.

אם כן, רש"י מעדיף את הפירוש השני, שהשליח שומע את קול הכתיבה, ומשמע שאם היה שומע רק את קול תיקון הקלף והקולמוס, לא היה מועיל הדבר להחשיבו כ'בפני נכתב'. וכן נראה מדברי הרמב"ן והריטב"א שהסכימו לפירוש השני.

ועל פי הנ"ל מובן היטב מדוע רש"י והראשונים הנ"ל סוברים כך, שהרי כאמור, ראשונים אלו נמנעו מלפרש 'שיטה ראשונה' כתוס', כיון שאינם מסכימים שכאשר ראה השליח שהתחיל לשמה, יש "אנן סהדי" שהסופר גם סיים לשמה. לכן גם כאן

סוברים ראשונים אלו כך, שא"א לומר שכיון שראה את חיתוך הקלף שנעשה לשמה, מסתמא נכתב גם הגט עצמו לשמה, ולכן נקטו כפי' השני.

לעומת הראשונים הנ"ל, בתוס' הרא"ש לא הזכיר כלל את הפירוש השני, והביא בשם רש"י רק את הפי' הראשון, ששמע תיקון הקולמוס והקלף. ולדברינו מבואר שאף התורא"ש לשיטתו, שפי' 'שיטה ראשונה' כתוס', שכיון שראה כתיבת שיטה ראשונה לשמה – מסתמא סיים הסופר לשמה, היינו שסובר התורא"ש שיש "אנן סהדי" שלא שינה ממחשבתו הראשונה, ולכן גם בדברי רב אשי מסביר שיש כזה "אנן סהדי", שאם תיקן הקולמוס והקלף לשמה, מסתמא גם כתב לשמה.

ג. שמיעת קול הקולמוס לענין 'בפני נחתם'

והנה, כתב הריטב"א, ש"קן קולמוסא וקן מגילתא" מועיל רק לענין "בפני נכתב", אך לא לענין "בפני נחתם". היינו, שאם רק שמע את קול חתימת העדים ולא ראה ממש – אינו יכול לומר "בפני נחתם". וכן משמע מדברי הרמב"ם (פ"ז מהל' גירושין ה"ב), שכתב: "ואפילו שמע קול הקולמוס כותב וחתמו העדים בפניו הרי זה אומר בפני נכתב ובפני נחתם". הרי, שהקולא של "קן קולמוסא" אינה מועילה לענין עדות החתימה¹.

ובטעם הדבר כתב הריטב"א, שדוקא לענין הכתיבה, שהשליח מעיד עליה רק משום "דלא אתי לאיחלופי" (כדברי הגמ' לעיל ג ע"א), הקלו שמספיק לשמוע את קול הכתיבה, וא"צ לראותה. אך לגבי עדות החתימה, שהיא עיקר התקנה ומשום קיום הגט, בזה צריך עדות מעלייתא ע"י ראייה ממש.

הבית שמואל (שם ס"ק ל) כתב, שדברי הריטב"א אינם עולים בקנה אחד עם דברי התוס' והרא"ש. כתבו התוס' (ו ע"א, ד"ה אפילו) שמה שהכשיר רב אשי ב'קן קולמוסא' אינו דומה לסומא, שפסול להביא הגט, אולם לא פירשו מדוע. וברא"ש (פ"א ס"ג) פירש כוונתם, שסומא פסול משום דמיחזי כשיקרא, שהרי עדותו 'בפני נכתב' אינה אפשרית, וברור לכולם שהוא לא ראה, משום שהוא סומא. וכ"כ בתורא"ש. והנה, אילו תוס' והרא"ש סבורים היו כדברי הריטב"א ש'קן קולמוסא' אינו מועיל לענין 'בפני נחתם', אלא רק לענין הכתיבה, א"כ היה להם לפרש שסומא פסול משום שאינו יכול להעיד על החתימה, שהרי אותה צריך לראות ממש גם אם היה פקח. ומזה שלא תירצו כך מוכח שלשיטתם אפי' בעדות החתימה מועילה שמיעת 'קן קולמוסא'. וצריך עיון במה נחלקו הריטב"א והתוס'.

¹ וכן כתב להדיא הטור (ח"מ ס' קמב), וכ"פ השו"ע (שם סעי' טו), וז"ל: "אבל בחתימתו צריך לעמוד עליהם מתחילה ועד סוף".

ד. הלכה כרבה או כרבא

הראב"ד סובר שיש לפסוק להלכה כשיטת רבה, שטעם אמירת בפ"נ ובפ"נ הוא "לפי שאין בקיאים לשמה", ולא כרבא שפירש "לפי שאין עדים מצויים לקיימו".

אחת הראיות המרכזיות שהביא לשיטתו, היא מסוגייתנו. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים מהו שיעור 'לשמה' שצריך השליח לראות בכתיבת הגט כדי שיוכל לומר בפנ"נ. מוכח אם כן, שטעם אמירת בפנ"נ הוא משום לשמה, דאם לא כן אין צורך לראות כלל שנכתב לשמה, וכל אמירת בפני נכתב הינה רק על מנת "דלא אתי לאיחלופי בקיום שטרות".

הר"ן (א ע"ב מדפי הר"ף, ד"ה "אפילו לא") דחה את ראיית הראב"ד, ולשיטתו סוגייתנו אזלא גם לשיטת רבא, כי גם לרבא צריך שיראה השליח שיעור מסוים מכתבת הגט, כדי שיוכל לומר "בפני נכתב" ולא יהיה שקרן בדבריו. ואמרו חכמים שאת אותו חלק בגט שיש לכותבו לשמה – אותו צריך השליח לראות, מפני שעצם העובדה שחלק זה צריך להיכתב לשמה, מורה שחלק זה הוא החשוב והעיקרי שבגט, ולכן קובע גם לענין ראיית השליח, אף שאין ראייתו את כתיבת הגט מטעם 'לשמה' כלל.

כלומר, השליח מעיד שבפניו נכתב הגט. אם נשאל מה ההגדרה של 'גט', התשובה היא, החלק שיש צורך לכותבו לשמה הוא נקרא גט. וזו כוונת סוגייתנו, שאין השליח מעיד על ה'לשמה', אלא שאותו קטע שיש צורך לכותבו לשמה – הוא הקטע שצריך השליח לראות על מנת שיוכל להעיד 'בפני נכתב'.

ובשורש הענין, נחלקו הראב"ד והר"ן (ורוב הראשונים, שפסקו כרבא, כר"ן), האם מה שכתוב בגמ' כאן 'לשמה', הוא סיבה או סימן. כלומר, האם הוא טעם לכך שדווקא את זה צריך השליח לראות – מפני שהוא החלק שבו צריך כתיבה לשמה, או שמה שמצריכים כתיבה לשמה בחלק זה של הגט, הוא סימן לכך שהוא החלק העיקרי שבגט, וכיון שמעיד 'בפני נכתב הגט', עליו לראות את החלק הזה.

מעתה, נראה לומר שמחלוקת רש"י והראשונים דלעיל עם התוס' והרא"ש בענין 'שיטה ראשונה', תלויה היא במחלוקת הר"ן וסיעתו עם הראב"ד בענין ההלכה, אם יש לפסוק כרבה או כרבא.

לשיטת הסוברים שהלכה כרבא, נצרכים הם לפרש כדברי הר"ן, שדין 'לשמה' המוזכר בסוגיין הוא "סימן" בלבד, ואיננו "סיבה". אם כן, אינם יכולים לפרש כתוס' ש'שיטה ראשונה' מספיקה כיון שמסתמא סיים הכל לשמה, שהרי צריך שהשליח יראה את החלק העיקרי בכתיבה, ע"מ שיוכל לומר 'בפני נכתב', ולצורך זה לא מועיל

ה"מסתמא" של התוס'². לכן הוצרכו להוציא המילים מפשוטן ולפרש ש'שיטה ראשונה' לאו דוקא, אלא הכוונה לכל התורף כולו, שהוא החלק העיקרי שבגט, ובו צריך כתיבה לשמה, ולכן את כתיבת התורף צריך השליח לראות.

לעומתם, התוס' סוברים כשיטת הראב"ד, שאנו פוסקים להלכה כרבה, וא"כ הסוגיא כולה מתפרשת כלשונה, ש'שיטה ראשונה' פירושו כפשוטו. משום שדין 'לשמה' המוזכר כאן הוא הסיבה לכך שצריך השליח לראות את כתיבת הגט על מנת להעיד שאכן נכתב לשמה. וממילא אפשר גם לפרש ש'שיטה ראשונה' היינו כפשוטו, ובזה די לצורך בירור ה'לשמה', כיון שמסתמא סיים הכל לשמה (ולפי האמור לעיל, גם המחלוקת בפי' קן קולמוסא' תלויה בזה).

ובזה תלויה גם מחלוקת הריטב"א והתוס' דלעיל, בשאלה האם מועיל 'קן קולמוסא' גם לענין 'בפני נחתם'. שהריטב"א שסובר כרוב הראשונים שהלכה כרבא, הוצרך לפרש סוגייתנו כנ"ל, שכל דין 'לשמה' כאן מובא רק כסימן להגדרת החלק שהוא עיקר הגט, וא"כ אין ראייה שהקולא של 'קן קולמוסא' תועיל גם לענין עדות החתימה. משום ששונה עדות 'בפני נכתב' מעדות 'בפני נחתם', שהראשונה הינה רק על מנת 'דלא אתי לאיחלופי', משא"כ עדות 'בפני נחתם' שהיא עיקר העדות. אך התוס' סוברים שהלכה כרבה, וכנ"ל, ועל כן אם ראיית שיטה ראשונה לר"א או אפי' 'קן קולמוסא' לרב אשי, מועילה בעדות הכתיבה, אין סיבה שלא תועיל בעדות החתימה, שהרי אנו סומכים על ה"מסתמא", שהכל היה לשמה (ולכן הוצרכו לומר שסומא פסול משום מיחזי כשיקרא).

המורם מן האמור, שמחלוקת רש"י ותוס' בביאור גדר 'שיטה ראשונה', אינה אלא חלק ממכלול גדול, של מחלוקת עקרונית הרבה יותר – האם נפסקה הלכה כרבה או כרבא.

ה. שיטת הרא"ש

לפי כל הנ"ל נמצא, שהראשונים ההולכים בשיטת רש"י סוברים שהלכתא כרבא, ואילו ההולכים בשיטת התוס' יסברו שהלכה כרבה.

אך הנה מצאנו לרא"ש, שמחד סובר כדעת התוס' בכל המחלוקות הנ"ל (שיטה ראשונה, קן קולמוסא, האם מועילה שמיעה ל'בפני נחתם'), אך מאידך פוסק להלכה כרבא, וכשיטת רוב הראשונים, ונגד הראב"ד (והתוס'). ולפי המבואר לעיל, לכאורה אין פשר לשיטתו, שהרי כל המחלוקות תלויות זו בזו, ואם מסבירים את הסוגיא כתוס' –

² ואם היו מפרשים כתוס', היה יוצא שסוגיא זו כולה אינה אליבא דהלכתא, שהרי הלכה כרבא, וכמו שכתב גם הרי"ף (א ע"ב) "וסוגיין כרבא".

נובע מכך שהלכה כרבה.

נראה שהמפתח להבנת שיטת הרא"ש נמצא בדברי הרמב"ן כאן, וז"ל:

ורגיל אני לומר דאע"ג דלית ליה לרבה דלצרוך רבנן לומר בפני נכתב ובפני נחתם משום חששא דלשמה, אלא ס"ל דלפי שאין עדים מצויין לקיימו הצריכו לומר בפני נחתם, ומשום דלא ליתי לאיחלופי הצריכו לומר בפני נכתב, מ"מ צריך שיהא עדותו במה שאמר בפני נכתב עדות גמורה, והיינו לשמה למאן דבעי כתיבה לשמה. ולא משום שחששו לשאינן בקיאיין דהא במקום שעדים מצויין לקיימו אינו צריך לומר כלום, אלא, כיון דמשום גזרה דלא ליתי לאחלופי הוא אם לא אמר לשמה, כיון דבעינן כתיבה לשמה - לא הויא עדות גמורה, וכיון שאין אותה עדות מועילה כלום הרי היא כמי שאינה, הא משום גזירת דילמא אתי לאחלופי בשאר שטרות הצריכו שיאמר בפני נכתב לשמה, והילכך אם היה צריך לכתוב כל הגט לשמה וזה אומר בפני נכתב חציו כיון שאין עדותו מועיל כלום - פסול, דהוה ליה 'משנה ממטבע חכמים' שאמרו לומר בפני נכתב לשמה.

נמצאנו למדים מדברי הרמב"ן, שאע"פ שלדעת רבא אמירת בפנו"נ היא מטעם קיום הגט ומשום 'איחלופי', מ"מ גם הוא מודה שלאחר שתקנו שצ"ל בפנו"נ, מעתה על השליח לראות שהכתיבה תהיה לשמה, ובלאו הכי אין זו עדות גמורה, ואינה מועילה כלום.

א"כ, יכולים אנו לומר בביאור שיטת הרא"ש, שאמנם בפירוש סוגייתנו מודה הרא"ש לתוס' לכל אורך הדרך, אך אעפ"כ אין ראיה מכאן לשיטת רבה, כיון שגם רבא מודה שלאחר שכבר תקנו אמירת בפנו"נ, יש דין 'לשמה' מכאן ולהבא, ולכן שוב אפ"ל שדין 'לשמה' המוזכר כאן אינו בגדר "סימן" בעלמא, אלא "סיבה", ואעפ"כ הלכה כרבה.

ואולי זו גם שיטת תוס' עצמם, שהרי לא הודיעונו כמי פסקו, כרבה או כרבא, אולם בדעת הראב"ד נראה כנ"ל.